

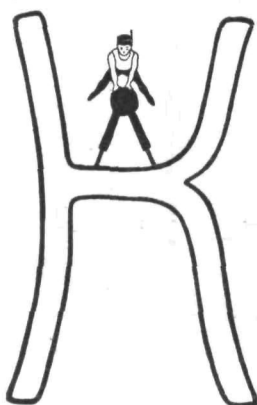

STRIC TINE:

Čitati — dobro, poizkusiti — bolje!

(Dalje.)

13. Žaga, ki ne reže.

o sem zadnjič opisoval mlinsko kolo, sem obljubil, da vam še kaj povem o njem. In prav sedaj me je volja, da nadaljujem. Počitnice imate, malo opravila, veliko časa. Torej na delo, da izpopolnite svojo napravo ob potoku. Ali ste sploh naredili kolo? Če ne, ga prav sedaj v počitnicah lahko naredite, pa še kaj povrhu.

Gotovo ste že bili v kakšni tvornici. Kajne kako to piha in sika, ropoče in bobni, da bi človek pobegnil. Vseokrog je polno strojev, ki jih gonijo vodna kolesa ali gonilni stroji. Vsevprek opleta široko jermenje, ki prenaša vrtenje s kolesa na kolo.

Tudi z našega kolesa lahko prenesete silo na drugo kolo ali na stroj, ki hočete, da bi se vrtil. Kakšen stroj torej? Narediti ga bo treba, seveda. Kdo bi razmišljal dolgo! Naredite si n. pr. žago. Pa ne mislim take velike žage, da bi potrebovali za njo kos zemljišča ob potoku. Namesto tega poiščite prilično 30 cm dolgo in 20 cm široko pa primerno debelo desko. Ta bodi vaše stavbišče. Sedaj izdelajte z nožem ali z obličem 50 cm dolgo, 2 cm široko in 1 cm debelo letvo, pa jo prerežite na dva po 25 cm dolga stebriča. Nato pripravite iz tankih deščic štiri po 15 cm dolge in 2 cm široke letvice. Po dve in dve letvici pribijte z majhnimi žrebljiči na zgornji konec stebričev tako, da se pokaže na vsakem 15 cm dolg in 1 cm globok utor (sl. 29.). Stebriča pritrdite sedaj navpično sredi deske. To storite najglaglje, če pribijete vsakega od spodaj navzgor z večjim žrebljem. Da stojita trdneje, jih zvežite zgoraj s povprečnim slemencem. Pozabil sem tudi povedati, da morata biti stebriča v razdalji 12 cm popolnoma vzporedna in z utori obrnjena drug proti drugemu (sl. 30.).

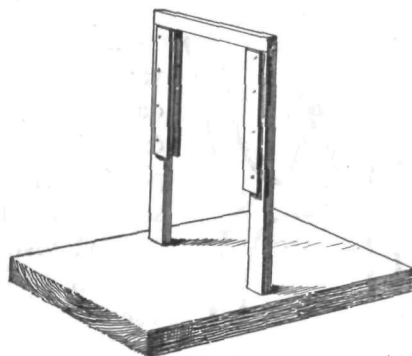

Slika 29.

In sedaj okvir za žago. Tega zbijte iz štirih kvadratnih 1 cm debelih letvic, kakor vam kaže 31. slika. Tu vidite tudi potrebne mere. Spodaj sem popolnoma pozabil zabiti žrebljiček, pa ga zabijte vi. Tak okvir imenujejo pri nas jarem. Naše kolo nima zadosti site, da bi gnalo žago, ki bi rezala. Namesto te napnite torej sredi jarma nit ali tanko žico. V ta namen zabijte skozi zgornjo letvico tanek in dolg žrebljič, pa ga spodaj privijte v kljukico. Skozi nasprotno letvico vtaknite konec žice in ji naredite zgoraj kljukico, spodaj pa pentljo. Sedaj lahko napnete žago, ki ni žaga. Treba je tudi vretena. To naredite iz kosa debelejšje žice, ki jo na sredi upognete v obliki črke U. Upogib bodi prilično 2 cm globok, vreteno pa tako dolgo, da seže preko stebričev, na enem koncu še nekoliko dalje. Na ta daljši konec nasadite prav tako vretence, kakor sem ga omenil pri kolesu (sl. 32.). Vreteno se mora lahko vrtiti. Zarežite torej v sredi med temeljno desko in utori v vsak stebrič tako globoko zarezo, da se vreteno popolnoma uglobi vanjo. Da ne pade iz zarez, pribijte preko vretena po en tanek žrebljič.

Ko sestavljate žago (sl. 33.), glejte, da se bo jarem prav lahko pomikal v utorih navzgor in navzdol. Z vretenom ga zvežite s koncem žice, ki ste ji naredili na vsakem koncu pentljo. Ponovno poudarjam, da se mora vsa priprava gibati z največjo lahkoto. In sedaj k potoku! Žaga je lahko oddaljena od kolesa več korakov. Stati pa mora v isti smeri z njim. Zato postavite kolo na mesto, kjer dela potok ovinek. Da spravite žago v tek, napeljite preko vretenca na kolesu in preko onega na žagi močno nit ali tanko vrvco, ki ste jo zvezali tako, da nima konca (sl. 34).

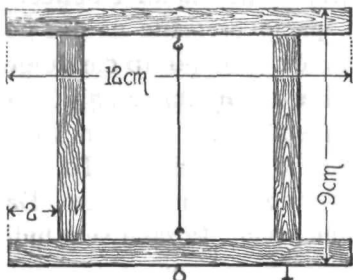
Vrvca ne sme biti napeta preveč, pa tudi ne premalo. Kakor pri vsakem delu, je treba tudi tu potrpljenja, spretnosti in izkušnje.

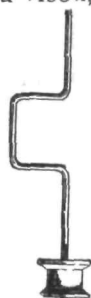
Slika 30.

14. Tlakomer.

O tlakomeru gočovo vsaj toliko veste, da je ob lepem vremenu visok, ob grdem pa nizek. Često je sicer tudi narobe. Pri nas smo imeli šalji-vega gospoda župnika, ki se je norčeval iz tlakomera. „Tlakomer gori, dež pa doli,“ je navadno rekel. Sploh pa, če pravimo, da stoji tlakomer visoko ali nizko, ne govorimo pravzaprav resnice. In če je tlakomer „padel“ visi še zmerom na steni. Le živo sre-

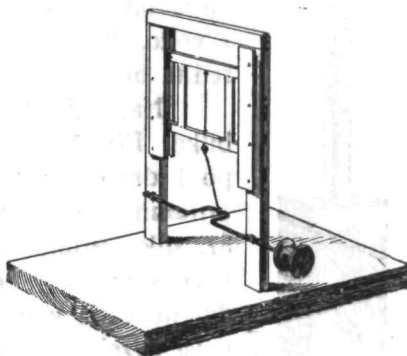
Slika 31.

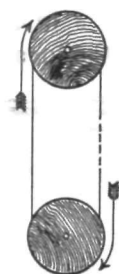
Slika 32.

bro v cevi pada in se dviga. Jaz pa znam narediti tlakomer, ki ne potrebuje živega srebra. Poslušajte!

Preskrbite si navadno steklenico, ki so bila v njej zdravila in ki drži prilično četrta litra. Napolnite jo do polovice s čisto vodo! Da bo ostala voda dolgo časa čista, ji prilijete lahko nekoliko špirita. Prav dobro je tudi, če primešate vodi nekoliko rdeče tinte, da bo bolj vidna. Sedaj pa prilično 50 cm dolgo, na obeh koncih odprto stekleno cev! Hm, a kje jo vzeti! Tako cev dobite v mestu pri steklarju za nekoliko vinarjev. Cev vtaknite skozi prevrtan probkov zamašek in zatakните z njim steklenico tako, da bo segal en konec cevi v vodo skoraj do dna (sl. 35.). Zamašek mora ob stekleničnem vratu in ob cevi zapirati neprodušno. To dosežete v popolni meri, če

Slika 33.

Sl. 34.

pobarvate vrh steklenice od cevi do robu s pečatnim voskom, ki ste ga raztopili v špiritu.

Izprosile si sedaj zabojček, ki so bile v njem smodke. Vanj postavite steklenico s cevjo tako, da sega cev skozi luknjico vrhu zabojčka. Ves prostor okolo steklenice napolnite z žaganjem, pa zabijte zabojček. Če privežete k cevi še trak močnega belega papirja, ki ste narisali nanj centimetre, je tlakomer popolnoma gotov (sl. 36). Treba je le še spraviti vodo iz steklenice prilično do sredi cevi. Kdor je pazljivo čital poizkus o vodometu, ta si bo že znal pomoči. Ampak ne pihnite mi močno v cev, sicer vam uide vsa voda iz steklenice!

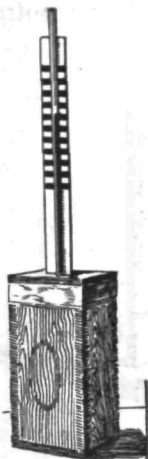
Postavite tlakomer na senčnat kraj in ga opazujte nekoliko dni. Prepričali se boste, da voda ne ostane v cevi na istem mestu, ampak se dviga in pada. Ta pojav lahko razjasnite, če pomislite, da v steklenici zaprti zrak vedno enakomerno pritiska na vodo, pritisk zunanjega zraka je pa zdaj večji, zdaj manjši. Če primerjate svoj tlakomer z živosrebrnim tlakomerom, zapazite, da deluje vaša priprava v nasprotnem smislu. Kadar se živo srebro dviga, pada voda v cevi in narobe Poizkusite si razjasniti ta pojav! Seveda morate v tem slučaju natančno poznati delovanje živosrebrnega tlakomera. Sicer naj vas pa to kar nič ne moti. Voda se v cevi giblje, pa je. Ko prerokujete vreme po svojem tlakomeru, recite: „Moj tlakomer pada — lepo bo!“ Ali pa: „Moj tlakomer se dviga — vzemite dežnik s seboj!“

15. Razprševalec.

Cveticam, ki jih negujete na oknu, morate prilivati, seveda! To ve vsak otrok. To pa še ni dovolj. Če hočete, da vam cvetice uspevajo, jim morate zdajpazdaj očediti listje. Na listju se namreč

Sl. 35.

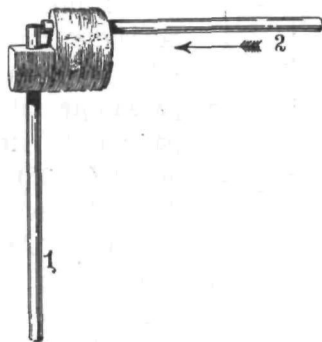
Sl. 36.

kmalu nabere prahu iz sobe in s ceste. To škodi rastlini. Kar so nam pljuča, to je njej listje. Z njim diha rastlina. Torej mora biti čisto in sveže. Zato morate cvetice često poškropiti z vodo. In zato vam hočem pokazati, kako si lahko sami naredite brizgalno, ki razprši vodo v milijon kapljic.

Najpreprostejšo tako pripravo si naredite celo iz slamnate bilke. Prirežite si n. pr. iz debele in močne ržene bilke dve po 1 dm dolgi cevki. Vtaknite ju pravokotno skozi primerno prirezan in prevrtan probkov zamašek natanko tako, kakor kaže 37. slika. Priprava je gotova za uporabo. Če vtaknete cevko 1 v kozarec, ki je napolnjen z vodo, pa pihnete v cevko 2, se dvigne voda v prvi cevki do vrha in se tu razprši v najdrobnejši dežek (sl. 38). Slama pa ni baš trpežna. Veliko boljši so dolgi tuli od gosjih peres. Take cevke se lahko staknejo, da so daljše. Prav dobra je taka priprava tudi iz tankih steklenih ali celo kovinskih cev.

Razprševalec posebno dobro služi za zatiranje rastlinskih uši s tobakovo vodo, ki jo na ta način razpršimo preko rastline, ne da bi poškodovali nežnih pogankov. Risarji pa uporabljajo razprševalec, da poškropijo risbe, ki so narejene s svinčnikom, da se ne zamažejo.

Zakaj se dvigne voda v cevki do vrha? Zračni curek, ki puhti iz druge cevke, potegne za seboj nekoliko zraka iz prve cevke. S tem se zmanjša zračni tlak v tej cevki, zunanji zračni tlak pa pritiska vodo po cevki navzgor. To se godi toliko časa, da dospe voda do vrha. Tam jo zračni curek razbije v drobne kapljice. Zato deluje razprševalec le dotlej, dokler pihamo v cevko.

Slika 37.

16. Še nekaj o težišču.

Gotovo znate stati na eni nogi. Jaz pa kaj stavim, da ne. Saj v vsakem slučaju ne. Postavite se n. pr. k steni tako, da se je dotikate z desno ali levo stranjo od rame do tal. Tudi stopalo dotične noge mora biti prav ob steni. Če poizkusite sedaj dvigniti nogo, ki ni ob steni, se vam to nikakor ne posreči. In temu je krivo težišče.

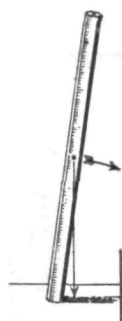

Slika 38.

Med hojo se ziblamo venomer. Ko vzdignemo levo nogo, se nagnemo na desno in narobe. Težišče ima čudno navado, da mora biti navpično nad podporiščem, sicer se dotični predmet prekucne. Svinčnik lahko postavimo pokonci na gladko in vodoravno mizo.

Če ga pa le malo nagnemo, se prekucne. Težišče, ki ima svoje mesto prilično sredi svinčnika, ni v tem slučaju več navpično nad podporiščem, pa hiti, da zavzame kolikormoči nizko mesto (sl. 39).

Prav zanimiv je sledeči poizkus. Postavite k steni stol in stopite predenj tako, da ste obrnjeni k steni. Nato se nagnite nad stol in se oprite nanj oboroč, glavo pa naslonite na steno. Slednjič stopite z nogama nazaj, da čutite na glavi precej trd pritisk ob steno. Dvignite sedaj stol z rokami k sebi in poizkusite vstati! Ne boš, Jaka! Seveda ne smete pri tem premakniti nog, glava se mora tiščati stene, in stol se ne sme dotikati tal.

Slika 39.

Ali pa to-le: Na tisti stol ob steni naj sede vaš tovariš. Z enim samim prstom mu lahko ubranite, da ne vstane. Treba je le, da sedi ravno, ob steni in roke v naročju. Če se postavite predenj, pa iztegnete roko in mu položite svoj kazalec na čelo se tovarišu nikakor ne posreči, da bi vstal. Kazalca pa ne smete umakniti! (Dalje).

Prva žalost.

Pokličī brata mi nazaj —
kako naj rajam sam?
Pomlad je tu s cveticami —
kam šel je brat moj, kam?

Igra metulj se tam svetel
in solnčni z njim sijaj,
a nočem uloviti ga —
daj brata mi nazaj!

Cvetice klijejo, ki sva
vsejala jih nekda; —
drevo mu polno črešenj je —
pokličī ga nazaj! — —

„Tvoj bratec bi ne slišal me
in vrnil se nikdar;
ne vidiš več obraza mu,
sladké pomladi žar.

Dan rože, kratek, bajno lep,
njegov je bil vesel;
igrati moraš, deček, sam:
v nebesa brat je šel.“

In pustil ptice, cvetke je,
in kličem ga zaman!
Poletje dolgo, dolgo vse
ne vrne se za dan?

In ob potoku, v gozdu je
minila sreča vsa? —
Zakaj, ko se z menoj igral,
bolj nisem ljubil ga!

J. Baukart.

